

Toponímia

És possible que molts de vostès es preguntin què fa un representant d'un Departament de la Generalitat eminentment tècnic, com és el cas del Departament de Política Territorial i Obres Públiques (DPTOP), en una jornada sobre estandardització lingüística. Sobretot parlant d'un tema, la toponímia, que, *a priori*, pot semblar minoritari.

És ben cert que altres organismes homòlegs al nostre, com el ministeri francès de Travaux Publics, o l'espanyol de Fomento, no han mostrat mai la més mínima preocupació per aquesta matèria, llevat de les reaccions, de vegades desmesurades, que han produït algunes de les nostres actuacions.

El cas és que el nostre model, forçat per les circumstàncies, ha hagut de ser diferent. Perquè la realitat és que, encara que l'Estatut estableix, al seu article 9.8, que la toponímia és una competència exclusiva del nostre Govern, i encara que diverses lleis, tant de l'àmbit de la normalització lingüística com del de l'Administració local, estableixin que la forma catalana és l'única oficial a Catalunya, llevat del cas aranès, la realitat és que materialitzar aquests mandats legals ha estat, a la pràctica, un camí ple d'esculls inesperats.

Permetin que els il·lustri la incidència del nostre Departament en matèria de toponímia a partir de tres exemples que considero prou significatius i prou clars, encara que, ni de bon tros, han estat els únics. En la majoria d'aquestes actuacions hem tingut el suport, la participació o la implicació, d'una manera o d'una altra, de l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC, i val a dir que la seva presència ha prestigiat les nostres actuacions, fins i tot davant de la direcció del Departament, cosa que, d'entrada, no és gens menyspreable, sobretot si tenim en compte que aquest prestigi ha servit per a generar el grau de confiança que necessiten tots els projectes importants.

Però potser que entrem a analitzar les actuacions que els comentava.

La GI de Girona

La primera de les actuacions que comentaré, vista des de la perspectiva actual, fa riure una mica, però mostra clarament com, si més no en aquesta matèria, no n'hi ha hagut prou guanyant la guerra de les grans lleis, sinó que ha calgut anar guanyant petites batalles administratives posteriors per a fer realitat sobre el terreny el que semblava obvi sobre el paper.

Els estic parlant de la famosa GI de les matrícules de Girona. No cal que els digui que les matrícules dels vehicles eren, i continuen essent, una competència de l'Estat, exercida amb zel pel Ministeri de l'Interior. Pel que fa a la incidència del nostre Departament en la matèria, es limitava a la regulació i el control dels anomenats *distintius de transport* (aquells adhesius circulars, quadrats o en forma de rombe que porten camions i furgonetes amb les inicials de la província).

El cas és que ens trobàvem a l'any 1990 i ens havíem plantejat normalitzar alguns dels aspectes vinculats amb el transport de mercaderies (fulls de ruta, llegendes de les caixes i lones, etc). Sabíem que no podíem incidir sobre les matrícules, però els distintius ens obrien una porta. Resulta que l'Estatut establia que la toponímia era competència nostra; la Llei de normalització lingüística fixava que els únics topònims oficials, a tots els efectes, eren els catalans, i hem d'afegir a això que el topònim de la ciutat de Girona ja feia anys que tenia com a única forma oficial la catalana. Pel que feia a les matrícules, la Llei corresponent establia que, llevat d'excepcions, s'havien de correspondre amb el codi provincial, en aquest cas GE, perquè, segons deien, el nom de la província no havia estat canviat, tot i que, si anàvem a la Llei de creació de les províncies —del segle passat, per cert—, trobàvem que afirmava que els noms de les províncies havien de ser presos del de la seva capital (en aquest cas, Girona).

En fi, tot apuntava que el canvi s'hauria hagut de fer de manera automàtica, però la qüestió és que anaven passant els anys i la GE continuava impertèrrita. Amb els vistiplaus polítics pertinents (en aquell moment, el nostre conseller era en Joaquim Molins), ens vam llançar a fer els nous distintius amb la GI. A partir d'aquell moment, els esdeveniments es van desencadenar d'una manera molt ràpida. Poques setmanes després de la posada en circulació dels nous adhesius (el 30 d'octubre de 1990), el Ministeri de Transports va publicar una ordre que regulava els distintius ignorant la nostra actuació i deixant clar que aquests havien d'anar d'acord amb les matrícules. Uns quants dies després (el 14 de novembre de 1990), el Grup Parlamentari Català va presentar a la Mesa del Congrés dels Diputats una proposició de Llei perquè passessin a denominar-se oficialment *Girona* i *Lleida* les províncies de *Gerona* i *Lérida*. S'hi incloïa una disposició addicional que facultava el Govern per a canviar les inicials GE per GI a les matrícules. El final ja el saben, però la qüestió és que vam trigar més de dotze anys a aplicar un principi tan bàsic i tan evident del nostre Estatut.

Per sort, quan es va voler aplicar el mateix cas a les matrícules de les Balears (1997) el camí ja estava obert i els tràmits van ser més senzills.

Els rètols de les carreteres

Però la col·laboració de prop amb l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC no va començar fins al moment en què ens vàrem plantejar la necessitat d'emprendre accions adreçades a posar al dia un procés general de millora de la qualitat de la senyalització viària, dins del qual la millora de la qualitat lingüística de les llegendes era clau.

Volíem fer-ho de manera sistemàtica, i per això vam signar un conveni a tres bandes entre l'IEC, el Consorci per a la Normalització Lingüística i el nostre Departament. Els tècnics de les diferents oficines comarcals del Consorci sortien armats amb màquina fotogràfica i llibreta i acompanyats pels responsables de les brigades de manteniment de carreteres que el Departament de Política Territorial i Obres Públiques té escampats pel territori. Posteriorment, els tècnics del Consorci i els del DPTOP revisaven les fotos, aplicaven uns criteris lingüístics recollits en un manual i passaven els informes als responsables de l'IEC per al seu vistiplau abans de procedir als canvis dels senyals.

En aquest cas, també es va produir una desafortunada intervenció de l'Estat, que, amb una modificació de la Llei de trànsit i seguretat viària, va aprofitar per a introduir el precepte que les llegendes de tots els indicadors havien de ser, almenys, en la llengua espanyola oficial de l'Estat. Com que aquest principi era contrari als tractats internacionals que el mateix Estat espanyol havia signat i aviat va sortir la Llei de carreteres de Catalunya, que regulava aquesta qüestió de manera més raonable, el precepte no es va arribar a aplicar mai.

Durant els treballs, es van detectar problemes de tota mena: topònims en versions castellanes, problemes tipogràfics, faltes d'ortografia pures i dures o errades curioses, com és el cas d'uns rètols a la sortida de Palafrugell que indicaven el camí cap a «T. de Montgrí».

Aquestes errades, al marge del cost que representava corregir-les, que no era gens menyspreable, no significaven cap problema. Les més complexes, però, eren aquelles que amagaven una certa intencionalitat. Em refereixo als topònims o a les formes de topònims defensades per una administració local, però contràries a les normes dictades per l'IEC. Casos com els de Figaró o Roda de Barà en són alguns exemples.

Però el que més ens preocupava era la proliferació d'indicadors que contenien topònims de nova creació.

Els topònims anunci

Els anomenats *topònims anunci* eren un problema que ja se'ns havia plantejat des de l'àrea d'urbanisme, i en aquest cas no podem donar les culpes als de fora. Es tracta de noms comercials d'urbanitzacions, en general de segona residència, que, per motius purament de màrqueting immobiliari, buscaven formes exòtiques totalment alienes a la nostra llengua i a la nostra tradició toponomàstica.

Molts d'aquests nuclis de població s'han anat consolidant i, amb ells, els seus noms, fins al punt que molts ja apareixen en llistes oficials. Alguns exemples són: El Borriquito (Vandellòs), El Cortijo (Roses), La Pava (Gavà), King Park (Sils), dues Califòrnies (el Masnou i Canyelles) o la famosa Miami Platja (Mont-roig del Camp).

La necessitat d'un nomenclàtor oficial

Els diferents agents que interveníem en aquest procés (IEC, Consorci per a la Normalització Lingüística, Generalitat, etc.) havíem comentat sovint la necessitat de tenir un element de referència.

L'Institut Cartogràfic de Catalunya, empresa pública vinculada al Departament de Política Territorial i Obres Públiques, tenia una base de dades de més de cinc-cents mil topònims; Enciclopèdia Catalana havia publicat una geografia comarcal completíssima, però ens faltava aquella obra de referència oficial.

Per a tirar-la endavant, calien feina i diners. Conjuntament amb l'IEC, la Universitat de Perpinyà i el Centre de Recerca Eduard Toda, de l'Alguer, vam preparar un projecte de col·laboració i el vam presentar a la Unió Europea per a unes subvencions de cooperació interregional. Suposo que se'ns va veure el llautó de Països Catalans i, com que aquestes subvencions les controlen els estats, ens la van denegar tot i elogiar el projecte i encoratjar-nos a continuar-hi treballant.

Nosaltres, evidentment, vam continuar buscant-hi la viabilitat. La solució va venir gràcies a una xerrada informal amb l'actual director general de Política Lingüística, senyor Lluís Jou. Li vaig explicar el cas i va ser ell qui va buscar la via del Parlament perquè, per mitjà d'una resolució, ordenés als diferents agents implicats tirar endavant un nomenclàtor oficial.

El Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya

Així doncs, el Parlament de Catalunya, en la seva Resolució 563/V, va acordar encarregar al Govern l'elaboració del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*.

El Govern va posar fil a l'agulla i va emprendre les tasques per a tirar endavant aquest projecte ambiciós i també engrescador. Per a fer-ho, es va crear una comissió formada pels quatre departaments de la Generalitat amb competències vinculades a la matèria (Governació, Cultura, Economia i Política Territorial), l'Institut d'Estudis Catalans, l'Institut Cartogràfic de Catalunya, l'Associació Catalana de Municipis i Comarques, la Federació Catalana de Municipis i el Consorci per a la Normalització Lingüística. L'objecte bàsic d'aquesta Comissió, i dels grups de treball que forma, és tirar endavant les tasques de recollida de topònims, el seu estudi i verificació i tota la gestió dels acords amb els diferents agents implicats per tal d'arribar a una obra amb solucions basades en el consens i en el rigor científic.

Aquest consens i aquest rigor científic són elements clau per a l'èxit d'aquesta obra, perquè la toponímia, com a element lingüístic, ha de seguir les normes d'escriptura fixades per l'Institut d'Estudis Catalans, però, com a element d'identificació del territori, està sotmesa a una complexa regulació jurídica que reparteix el seu establiment entre diferents administracions territorials: municipis (noms de població i toponímia urbana), consells comarcals (comarques), Estat (províncies) i Generalitat (resta de noms).

Les entitats que formen la Comissió van establir en el conveni de col·laboració per a l'elaboració del *Nomenclàtor oficial de Catalunya* que el futur recull incorporaria un volum de trenta-cinc mil topònims. Això significa que hi haurà una mitjana d'entre trenta-cinc i quaranta-cinc topònims per municipi i de set-cents cinquanta noms a cadascuna de les comarques de Catalunya.

El treball recollirà noms de comarques, de municipis, de nuclis de població o d'edificacions aïllades com castells, torres o altres monuments. També s'hi recolliran els noms orogràfics, com els de serres, pics, valls o planes, i els hidrònims, referents a rius, torrents o rieres. La xarxa bàsica de carreteres i els principals camins, així com els espais protegits o la toponímia turística consolidada, també hi seran recollits. Llevat d'alguns casos especials, no ens ocuparem d'aspectes de toponímia urbana, atès que això obriria una casuística d'una complexitat difícil de resoldre a l'escala a què ens hem proposat de treballar.

Però el nomenclàtor no vol quedar-se en una simple llista de noms amb un vistiplau oficial. Val la pena fer un esforç perquè es converteixi en una eina realment útil per a un ampli ventall de públics.

En aquest sentit, l'obra tindrà una estructura basada en el municipi. Cada municipi tindrà el seu full, on s'inclourà un mapa a escala 1:50.000 del terme amb els topònims georeferenciats i escrits amb tipografies que permetin saber si es tracta d'un nucli de població, d'un monument o d'un accident geogràfic. Aquesta base cartogràfica és facilitada per l'Institut Cartogràfic de Catalunya. La fitxa es completa amb un mapa comarcal de guia per a situar el municipi i els seus límits amb els termes veïns, i amb una informació estadística, facilitada per l'IDESCAT, amb dades bàsiques de tipus social i econòmic.

A més, en els casos en què sigui possible, es donarà informació sobre l'etimologia del nom del municipi o de la seva capital, segons el cas, i les altres dades lingüístiques i geogràfiques que es considerin pertinents.

El nomenclàtor també contindrà mapes més generals per a il·lustrar la toponímia major i llistes alfabètiques amb tots els noms que remetran als diferents fulls de cartografia.

Exemple de pàgina del Nomenclàtor oficial de Catalunya

nom del municipi

títol de l'obra

comarca

Nomenclàtor oficial de Catalunya **Sant Martí Sarroca (Alt Penedès)**

escala

Sant Martí Sarroca	
Cap municipal	Sant Martí Sarroca
Habitants	2496
PIB per habitant (milers de PTA)	1350,8
Altitud del cap municipal (m)	340
Superfície (km²)	35,6
Codi DOGC	082276
Codi Postal	08727
Estructura de la població	Sectors d'activitat

dades estadístiques

dades etimològiques

Mapa guia

mapa guia de la comarca

llista de municipis

número de pàgina

La feina

Com ja indicava la Resolució del Parlament, el material de base per a l'elaboració del *Nomenclàtor* havia de procedir dels reculls i de les bases de dades toponímiques que havia creat l'Institut Cartogràfic de Catalunya. La feina principal consisteix a fer una selecció dels topònims pertinents a fi que siguin estudiats i aprovats o, si escau, esmenats, per l'Institut d'Estudis Catalans.

Aquesta feina, *a priori* senzilla, té unes complicacions tècniques i de gestió considerables. Les tècniques comencen a partir del moment d'establir els criteris de selecció de la toponímia que ha d'aparèixer al *Nomenclàtor*. Per a fer-se una idea de què significa això, només cal veure com el nom d'una edificació deshabitada —posem per exemple un mas— pot ser un topònim molt significatiu en una àrea deshabitada d'un municipi de muntanya, mentre que en una àrea metropolitana, amb una gran densitat de població i de noms, aquest topònim seria intrascendent.

A més, la importància de trobar el màxim consens entre els usuaris i tots els agents implicats ha fet que s'hagi hagut d'establir un sistema de consulta i supervisió que consideri l'opinió dels prop de mil ajuntaments catalans, amb la complicació logística i de gestió que això representa. En aquest aspecte, el paper del Consorci per a la Normalització Lingüística, per mitjà dels seus centres repartits per tot el territori, i el de les associacions de municipis serà clau per a fer possible recaptar informació i arribar a acords en la línia d'aconseguir establir un corpus toponímic basat en el rigor històric i científic.

Nomenclàtor oficial de Catalunya *Metodologia de treball*

